

plans of interaction of territorial bodies of the National police and the National guard of Ukraine taking into account the existing experience of such planning.

Special attention is paid to this important area of improvement of interaction, as the development of the implementation of the joint activities of the National police and the National guard of Ukraine.

With the aim of achieving an appropriate level of ensuring public safety and order in the state and suggested particular ways of improving cooperation between national police and the national guard of Ukraine.

Keywords: *cooperation, public order, public security, National police, National guard, forms of interaction, ways of improvement.*

Надійшла до редакції 24.05.2016

Богуславський В.В.

здобувач

(Дніпропетровський державний
університет внутрішніх справ)

УДК 342.1

ОРГАНІЗАЦІЙНО-ПРАВОВІ ОСНОВИ ЗАБЕЗПЕЧЕННЯ ОСОБИСТОЇ БЕЗПЕКИ СИЛ ОХОРОНИ ПРАВОПОРЯДКУ

Проаналізовано організаційні та правові аспекти забезпечення особистої безпеки сил охорони правопорядку. З'ясовано, що організаційний аспект охоплює собою кадрове, матеріально-технічне, економічне, соціальне, психологічне та інше забезпечення безпеки. Правовий блок складається з нормативно-правового та індивідуально-правового елементів.

Ключові слова: *правопорядок, сили охорони правопорядку, особиста безпека, організаційно-правові заходи.*

Постановка проблеми. Особиста безпека сил охорони правопорядку завжди було важливим питанням, яке істотно актуалізувалося в умовах проведення антитерористичної операції. Проте особиста безпека сил охорони правопорядку, в тому числі організаційно-правові основи її забезпечення, не були предметом окремих досліджень. Натомість увага приділялася особистій безпеці окремих категорій осіб: працівників правоохоронних органів взагалі та органів внутрішніх справ зокрема. Тому ці дослідження ми покладемо в основу даної публікації.

Аналіз публікацій, в яких започатковано розв'язання даної проблеми. Вважається, що безпека працівників правоохоронних органів забезпечується двома блоками: організаційно-правовим та мотиваційно-особистісним [1, с. 144]. До організаційно-правового блоку відносять комплекс об'єктивних передумов для ефективного і безпечного здійснення професійної

діяльності [1, с. 144]. Так, відомий дослідник у галузі особистої безпеки працівників правоохоронних органів А.І. Суббот зазначає, що небезпека і фактори ризику в професійній діяльності працівників правоохоронних органів зменшуються чи нейтралізуються органічною системою взаємозалежних і взаємообумовлених заходів організаційно-управлінського та правового характеру [2, с. 10]. Аналогічної думки дотримуються І. Вітик та В. Костюк, наголошуючи, що розв'язання проблем безпеки правоохоронних органів та особистої безпеки їхніх співробітників передусім досягається шляхом поєднання організаційно-управлінських та нормативно-правових заходів і засобів [3, с. 24]. Так само вважає й С.В. Городянко, додатково стверджуючи, що метою організаційно-правового забезпечення безпеки є забезпечення природних прав на життя, здоров'я, честь, гідність та недоторканність у процесі виконання своїх посадових обов'язків [4, с. 6, 11]. Хоча дані твердження адресовані працівникам правоохоронних органів, вважаємо, що цілком коректно їх застосовувати й до більш ширшої категорії – сили охорони правопорядку.

Зазначене зумовлює постановку **мети**, що полягає у комплексному аналізі організаційно-правових основ забезпечення особистої безпеки сил охорони правопорядку.

Виклад основного матеріалу. Досліджуючи організаційно-правові основи забезпечення особистої безпеки, вважаємо за потрібне звернути увагу, що організаційний та правовий блоки розглядаються не просто як окремі аспекти, а як цілісний механізм, елементи якого, взаємодіючи один з одним, дають бажаний результат. Це ставить перед нами завдання дослідити окремо правовий, а окремо – організаційний аспекти забезпечення особистої безпеки.

Стосовно правового (нормативного) забезпечення, то воно полягає у закріпленні в нормативних актах прав на життя, здоров'я тощо. Нормативне забезпечення А.І. Суббот розділяє на два блоки: 1) нормативно-матеріальний, змістом якого є встановлення норм, якими держава забезпечує особисту безпеку працівників правоохоронних органів, та 2) нормативно-процесуальний, змістом якого є деталізована процедура забезпечення особистої безпеки працівників правоохоронних органів, визначена нормами процесуального права [2, с. 12]. Ми погоджуємося із правильністю даної думки, але вважаємо за потрібне доповнити класифікацію нормативного забезпечення особистої безпеки. Загальновизнано, що правові акти розділяються на нормативно-правові та індивідуально-правові. При цьому нормативно-правові акти містять приписи, які розповсюджуються на невизначене коло осіб. Натомість, індивідуально-правові акти адресуються конкретним особам і є обов'язковими для виконання тільки ними. Тому пропонуємо розширити запропоновану А.І. Субботом класифікацію правового забезпечення, включивши до неї: 1) нормативно-правовий блок, котрий розділяється на а) матеріально-правовий та б) процесуально-правовий та 2) індивідуально-правовий блок. На нашу думку, до нормативно-правового блоку належать: 1) декларативні норми, які проголошують (декларують) забезпечення особистої

безпеки¹; 2) норми, які передбачають відповідальність за різні форми посягання на особисту безпеку сил охорони правопорядку²; 3) процесуальні норми, які регулюють порядок діяльності щодо притягнення до відповідальності осіб, які порушили вищезазначені заборони; 4) норми, які встановлюють особливий режим захисту персональних даних осіб, які залучаються до охорони правопорядку³; 5) норми, які уповноважують застосовувати силу, а також зберігати, носити для цього відповідні засоби (зброю, спеціальні засоби тощо)⁴.

Як бачимо, зазначені правові норми утворюють не просто сукупність, вони являють собою правовий механізм, коли різні його елементи взаємодіють між собою, дозволяючи досягти бажаного результату.

Так, підґрунтя механізму утворюють декларативні норми, які передбачають потребу захищати особисту безпеку (в тому числі й осіб, які охороняють правопорядок). На їх основі правові норми передбачають три окремі напрями забезпечення особистої безпеки. Перший напрямок полягає у встановленні кримінальної та адміністративної відповідальності за посягання на життя та здоров'я осіб, які охороняють правопорядок (матеріальний аспект), та встановленні порядку притягнення винних осіб до кримінальної або адміністративної відповідальності (процесуальний аспект). Другий напрямок полягає в обмеженні доступу до окремих видів інформації про осіб, які охороняють правопорядок. Третій напрямок полягає у наданні особам, які охороняють правопорядок, повноважень носити та зберігати зброю та спеціальні засоби, застосовувати силу для відбиття посягань на їх особисту безпеку, а також у звільненні таких осіб від відповідальності за

¹ Прикладами декларативних норм є ст. 27 Конституції України, де зазначено, що захищати життя людини встановлено як обов'язок держави [6]. Декларативні норми також містяться у галузевих нормативно-правових актах. Так, у ст. 28 Закону України «Про Службу безпеки України» встановлено, що військовослужбовці Служби безпеки України при виконанні покладених на них обов'язків є представниками влади, діють від імені держави і перебувають під її захистом, а їх недоторканність, честь і гідність охороняються законодавством [7].

² Зазначений у декларативних нормах обов'язок держави захищати особисту безпеку осіб, які охороняють правопорядок. До цих норм у першу чергу належать ст. 112, 115, 342, 345, 346, 348, 349, 350, 381 Кримінального кодексу України [8], а також ст. 185, 185-7 Кодексу України про адміністративні правопорушення [9].

³ Наприклад, відповідно до ч. 3 ст. 12 Закону України «Про оперативно-розшукову діяльність», в якості заходів безпеки допускається зміна даних про особу, зміна місця проживання, роботи і навчання при наявності даних про загрозу життю, здоров'ю або майну працівника та його близьких родичів у зв'язку із здійсненням ним оперативно-розшукової діяльності [10]. Відповідно до ч. 6 ст. 28 Закону України «Про Службу безпеки України», не допускається розголошення факту належності співробітників СБУ до її оперативних підрозділів [7]. Відповідно до ч. 1 ст. 21 Закону України «Про Національне антикорупційне бюро України», відомості про проходження служби працівниками Національного бюро надаються тільки з дозволу Директора Національного бюро або його заступника [11].

⁴ Ці норми містяться в ст. 46 Закону України «Про Національну поліцію» [5], а також бланкетні норми інших законів (ст. 85 Закону України «Про прокуратуру» [12], ст. 25, 26 Закону України «Про Службу безпеки України» [7], ст. 21 Закону України «Про Державну прикордонну службу України» [13]).

шкоду, завдану в ході вищезазначеного застосування сили.

З'ясувавши правові аспекти забезпечення особистої безпеки, ми переходимо до організаційних аспектів, які в теорії також іменуються управлінськими аспектами.

Вважається, що організаційні (управлінські) заходи із забезпечення безпеки правоохоронних органів та особистої безпеки їхніх співробітників мають передбачати достатньо широкий перелік дій, а саме: розробку інструкцій, алгоритмів поведінки правоохоронців у несприятливих ситуаціях, під час дій у невідомій, неясній ситуації, де можлива загроза особистому життю; систематичну перевірку готовності особового складу до виконання обов'язків в умовах підвищеного ризику для життя та в екстремальних ситуаціях; дотримання правил порядку дій учасників проведення занять, тренувань, особливо в разі застосування зброї, імітаційних засобів, спеціальних засобів сльозогінної, світло-шумової і руйнівної дії; формування та розвиток навичок користування приладами радіаційної, хімічної розвідки, дозиметричного контролю, засобами захисту органів дихання та шкіри в осередках хімічного забруднення; закріплення за працівниками правоохоронних органів права на постійне носіння зброї, вміння володіти нею та знання законних підстав для її застосування; аналіз та вжиття відповідних заходів щодо злочинних намірів до правоохоронців, членів їхніх сімей, порядок використання наявної інформації для профілактики таких правопорушень; здійснення комплексу заходів для розкриття злочинів, вчинених стосовно співробітників правоохоронних структур, та притягнення таких осіб до відповідальності; по можливості забезпечення особового складу спеціальними засобами захисту, зброєю, набоями, спорядженням тощо [14, с. 115].

Як зазначає К.В. Мамай, у теорії та практиці управління безпекою персоналу виокремлюють такі головні причини трагічних випадків із працівниками: випадковість, небезпечні умови діяльності, неналежна організація та взаємодія під час виконання професійних завдань, брак досвіду роботи, нерациональне використання сил та засобів оптимізації роботи, небезпечні дії з боку працівників [15, с. 265].

Аналізуючи ці чинники, звернемо увагу на слушне твердження А.І. Суббота, який зазначає, що лише такий чинник, як випадковість виходить за межі керованих чинників, нею не можна управляти. Але на інші можна впливати, тож слід пам'ятати, що небезпечні умови та небезпечні дії в практиці працівників правоохоронних органів, помножені на їхній непрофесіоналізм, низьку професійну культуру, значно підвищують професійну небезпечність їхньої діяльності [16].

На думку С.В. Городянко, організаційні заходи охоплюють також кадрове, матеріально-технічне, економічне, соціальне, психологічне та інше забезпечення безпеки [4, с. 11]. Стосовно реалізації кожного з цих аспектів організаційного блоку забезпечення особистої безпеки можна зазначити таке.

Для кадрового забезпечення управлінського процесу пропонують вживати такі заходи: постійно вдосконалювати систему добору працівників для

служби у правоохоронних органах; підвищувати професійну придатність діючих співробітників; проводити атестування особового складу; допомагати молодим співробітникам швидше адаптуватися до особливостей служби в різних структурах правоохоронних органів; підвищувати престиж професії правоохоронця; вживати заходи зі зменшення плинності кадрів; ретельно відбирати кадри працівників правоохоронних органів за критеріями моральних і громадянських якостей; організувати початкову та службову підготовку за місцем служби, підвищення рівня професійної майстерності, спеціальної та фізичної підготовки особового складу правоохоронних органів, збільшувати практичні заняття, тренування, навчання з відпрацюванням дій, передбачених заходами особистої безпеки; виявляти осіб, психологічно нестійких у стресових ситуаціях, із недостатніми адаптаційними можливостями до ситуацій, пов'язаних із підвищеним ризиком [16].

Різновидом кадрового забезпечення також вважають удосконалення професійної майстерності сил охорони правопорядку, яке має здійснюватися за такими напрямками: удосконалення досвіду службової, бойової, оперативно-розшукової діяльності; складання заліків у системі службової підготовки; постійне вдосконалення професійної майстерності; формування вмій і навичок безпечної поведінки спілкування на службі й поза службою; знання й неухильне виконання відповідних наказів, директив, практичних рекомендацій керівного апарату системи правоохоронних органів; навчання основ професійної діяльності, майстерного володіння спеціальними засобами й засобами зв'язку та індивідуального захисту; розробка принципів, мети, змісту, форм та методів роботи з профілактики, мінімізації, компенсації та корекції можливих фізичних, психічних, соціальних відхилень у співробітника правоохоронних органів [16].

Не менш важливим аспектом є формування відповідних особистих якостей працівника правоохоронних органів за такими напрямками: культура поведінки з колегами по роботі (з керівництвом, підлеглими та рівними за посадою); правила безпечної поведінки зі сторонніми особами; правила поведінки зі злочинцями та правопорушниками; правила належної поведінки на вулиці, в сім'ї тощо; формування вмій і навичок безпечного розв'язання конфліктних ситуацій [16].

До кадрових заходів також відносять підтримання у процесі професійної діяльності належного рівня професійних знань, навичок та умінь. Для того щоб забезпечити належний рівень практичних навичок та вмій (фізична, вогнева підготовка, тактика дій особового складу в типових і екстремальних умовах), потрібне постійне тренування та вдосконалення [16]. Для цього в системі професійної підготовки передбачено і підвищення кваліфікації, і перепідготовку, і стажування. Велике значення має також самостійна підготовка. Доцільність викладеного пояснюється тим, що успішність підходів до управління безпекою правоохоронних органів та їхніх співробітників значною мірою залежить від знання та врахування чинників, що можуть підвищувати ймовірність виникнення небезпечних ситуацій, настання трагічних

випадків під час виконання службових обов'язків, та головних причин, що сприяють їх виникненню (недостатня професійна підготовка, недосвідченість; необережність; відсутність або неповнота необхідної інформації; інформаційні перешкоди та інформаційне перевантаження; обмеження часу на прийняття правильного рішення, адекватного ситуації; великі фізичні навантаження, що призводять до перевтоми, виснаження, втрати почуття обережності та здатності до самозахисту; агресивність оточення; страх дістати ушкодження; нестандартність ситуації; недостатня натренованість професійної поведінки в екстремальних ситуаціях) [17, с. 55].

До матеріально-технічних заходів забезпечення особистої безпеки, на думку В.Г. Фатхутдінова, належать забезпеченість працівників необхідними та сучасними матеріально-технічними засобами (зброя, спеціальні засоби, спецтехніка, індивідуальні засоби, відеозйомка, зв'язок, транспорт тощо) з метою оперативного та ефективного вирішення службових завдань та функціональних обов'язків [18, с. 184].

До соціальних заходів забезпечення особистої безпеки відносять соціальні гарантії (обов'язкове страхування у разі нещасних випадків при виконанні службових обов'язків, медичне обслуговування, створення відповідних умов для праці та відпочинку) та підвищення позитивного іміджу професії [18, с. 184].

До економічних заходів відносять спроможність працівників задовольнити свої матеріальні потреби та потреби своєї сім'ї [18, с. 184].

Інші автори об'єднують соціальні та економічні заходи в один блок – соціально-економічні, до якого відносять: наявність соціальних гарантій правоохоронців (обов'язкове страхування в разі нещасних випадків під час виконання службових обов'язків, медичне обслуговування, створення відповідних умов праці та відпочинку); спроможність працівників задовольнити свої матеріальні потреби та потреби сім'ї [16].

На нашу думку, соціально-економічні заходи забезпечення безпеки, безумовно, створюють відповідне підґрунтя для забезпечення особистої безпеки, але впливають на її забезпечення не прямо, а опосередковано.

Психологічні заходи спрямовані на розвиток стійкої психіки в екстремальних ситуаціях, готовність до дії у складних ситуаціях; відновлення психіки після виконання завдань, пов'язаних із ризиком, та після стресу; запровадження у відповідних підрозділах правоохоронних органів штатних посад співробітників-психологів; формування тактико-психологічних прийомів забезпечення безпеки під час затримання злочинців; психологічну готовність до застосування прийомів і заходів фізичного впливу; психологічну готовність до застосування зброї на поразку; формування вмій і навичок психічного саморегулювання; психологічну адаптацію після стресових ситуацій; оптимізацію умов місцезнаходження працівників під час виконання своїх завдань; урахування фізіологічних факторів надання допомоги працівникам податкової міліції з корекції самосприйняття та самоусвідомлення в питаннях особистої безпеки [16].

Висновки. Завершивши стислий виклад результатів аналізу організаційно-правових аспектів забезпечення особистої безпеки сил охорони правопорядку, доходимо таких висновків. Організаційно-правове забезпечення особистої безпеки сил охорони правопорядку є складним механізмом, елементи якого взаємодоповнюють один одного. Організаційний блок елементів охоплює собою кадрове, матеріально-технічне, економічне, соціальне, психологічне та інше забезпечення безпеки. Правовий блок складається з нормативно-правового та індивідуально-правового елементів.

Подальші наукові дослідження у цьому напрямі доцільно проводити у напрямку аналізу місця та ролі інформаційного забезпечення особистої безпеки сил охорони правопорядку.

Бібліографічні посилання

1. Юридична психологія : підручник / за заг. ред. Л.І. Казміренко, Є.М. Моїсеєва. – К. : КНТ, 2007.
2. Суббот А.І. Адміністративно-правові засоби забезпечення особистої безпеки працівників правоохоронних органів : автореф. дис. на здобуття наук. ступ. докт. юрид. наук : спец. 12.00.07 «Адміністративне право і процес; фінансове право; інформаційне право» / А.І. Суббот. – Ірпінь, 2013.
3. Вітик І. Діяльність служби безпеки України та соціальні права: науково-теоретичний аспект / І. Вітик, В. Костюк // Віче. – 2011. – № 21. – С. 23–26.
4. Городянюк С.В. Організаційно-правове забезпечення безпеки діяльності працівників ОВС України : автореф. дис. на здобуття наук. ступ. канд. юрид. наук : спец. 12.00.07 «Адміністративне право і процес; фінансове право; інформаційне право» / С.В. Городянюк. – К., 2007.
5. Про національну поліцію : Закон України від 02 липня 2015 р. [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://zakon3.rada.gov.ua/laws/show/580-19>
6. Конституція України від 28 червня 1996 р. [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://zakon2.rada.gov.ua/laws/show/254%D0%BA/96-%D0%B2%D1%80>.
7. Про Службу безпеки України : Закон України від 25 березня 1992 р. [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://zakon3.rada.gov.ua/laws/show/2229-12>.
8. Кримінальний кодекс України від 05 квітня 2001 р. [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://zakon3.rada.gov.ua/laws/show/2341-14>
9. Кодекс України про адміністративні правопорушення : науково-практичний коментар / Р. А. Калюжний, А. Т. Комзюк, О. О. Погрібний та ін. – К. : Всеукраїнська асоціація видавців «Правова єдність», 2008.
10. Про оперативно-розшукову діяльність : Закон України від 18 лютого 1992 р. [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://zakon5.rada.gov.ua/laws/show/2135-12>.
11. Про Національне антикорупційне бюро України : Закон України від 14 жовтня 2014 р. [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://zakon3.rada.gov.ua/laws/show/1698-18>.
12. Про прокуратуру: Закон України від 14 жовтня 2014 р. [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://zakon3.rada.gov.ua/laws/show/1697-18>.
13. Про Державну прикордонну службу України : Закон України від 03 квітня 2003 р. [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://zakon3.rada.gov.ua/laws/show/661-15/para0228#o228>
14. Правовий, соціальний та фізичний захист працівників органів державної податкової служби України : навч. посібник / В.Т. Білоус, Ю.В. Корнєєв, Л.А. Саприкіна та ін. – Ірпінь: Академія ДПС України, 2001.
15. Мамай К.В. Організація охорони громадського порядку та безпеки під час прове-

дення масових заходів / К.В. Мамай // Держава і право. – 2011. – № 54. – С. 263–267.

16. Суббот А. Сучасні підходи до формування безпеки правоохоронних органів та особистої безпеки їхніх співробітників / А. Суббот // Віче. – 2012. – № 10 [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://www.viche.info/journal/3129/>

17. Криволапчук В.О. Психологічна характеристика особистісної надійності працівників кримінальної міліції // Наука і правоохорона. – 2011. – № 4. – С. 52–56.

18. Фатхутдінов В.Г. Особиста безпека працівників органів внутрішніх справ при проведенні масових заходів / В.Г. Фатхутдінов // Ученые записки Таврического нац. ун-та им. В.И. Вернадского. Серия «Юридические науки». Том 24 (63). – № 2. – 2011. – С. 179–185.

Богуславский В.В. Организационно-правовые основы обеспечения личной безопасности сил охраны правопорядка. Проанализированы организационные и правовые аспекты обеспечения личной безопасности сил охраны правопорядка. Установлено, что организационный аспект охватывает кадровое, материально-техническое, экономическое, социальное, психологическое обеспечение безопасности. Правовой блок состоит из нормативно-правового и индивидуально-правового элементов.

Ключевые слова: *правопорядок, силы охраны правопорядка, личная безопасность, организационно-правовые меры.*

Bohuslavskiy V.V. Organizational and legal framework personal safety enforcement.

In the scientific article are analyzed the organizational and legal aspects of personal security forces of law and order.

Established that the personal security forces of law and order, including organizational and legal framework to ensure it had not been the subject of separate investigations. Instead, attention was paid to the personal security of certain categories of people: law enforcement officers in general and police in particular.

Emphasized that organizational unit and the legal unit of personal security are not seen as just some aspects, but as a holistic mechanism which elements interact with each other, giving the desired result.

Proved that the legal unit include: 1) declarative rules that declare personal security; 2) rules providing various forms of responsibility for attacks on personal security forces of law and order; 3) procedural rules that govern the activities for bringing to justice those who violate the above prohibitions; 4) standards that establish a special regime of protection of personal data of persons involved in law enforcement; 5) rules authorizing the use of force, and save wear appropriate means (weapons, special tools, etc.).

Arrangements of security police and personal safety of their employees should provide sufficiently wide range of actions, including: the development of guidelines algorithms conduct law enforcement in adverse situations, when action is unknown, obscure situations where danger of personal life; systematic verification of readiness of personnel to perform duties in terms of risk to life and in extreme situations; observance of rules of procedure of actions of participants of learning, training, particularly in the case of weapons simulation tools, special tools tear, light and noise ravages; formation and development skills using devices of radiation, chemical detection, radiation monitoring, respiratory protection and skin cells to chemical pollution; consolidation of law enforcement officers the right to permanent carrying of weapons, skills and knowledge of its own legal justification for its use; analysis and take appropriate measures to criminal intentions to law enforcement officers, their families, the use of the information available for the prevention of offenses; implementation of measures for solving crimes committed against law enforcement agencies, and to bring such persons to justice; possible provision of personnel specialized protective equipment, weapons, ammunition, equipment and so on.

Keywords: *rule of law, security forces, private security, organizational and legal measures.*

Надійшла до редакції 12.05.2016